

UDK/UDC: 902/904 (497.5 Hrvatsko primorje)

Ranko Starac

ANTIČKA TOPOGRAFIJA HRVATSKOG PRIMORJA

Uvod

Područje Hrvatskog primorja, odnosno ovim radom obuhvaćena zona od ušća Rječine do grada Senja, jedno je od najmanje arheološki istraženih regija u Hrvatskoj. Unatoč trudu većeg broja intelektualaca i povjerenika tadašnjeg Narodnog muzeja u Zagrebu, početni entuzijazam sakupljača i istraživača tijekom druge polovice 19. stoljeća nestao je s raspadom Monarhije. Između dva svjetska rata istraživačka aktivnost zamire, a prvi početci organiziranog muzejskog rada i istraživanja u tridesetim godinama 20. stoljeća povezuju se s ograničenim mogućnostima djelatnika gradskog muzeja na Sušaku, odnosno nakon rata Muzeja Hrvatskog primorja. Intenzivna urbanizacija ovog dijela našeg priobalja nije bila praćena odgovarajućom zaštitom arheološke baštine. Zahvaljujući interesu arheologa dr. Radmile Matejčić za hidroarheološku baštinu, tijekom 60-tih i 70-tih godina popunjavaju se hidroarheološke zbirke Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka i Gradskog muzeja u Novom Vinodolskom. Ipak, antičko graditeljsko nasljeđe unutar poznatih antičkih lokaliteta u Bakru, Jadranovu, Crikvenici, Selcu ili Novom Vinodolskom nije kontinuirano istraživano, a još manje prezentirano unutar suvremenih naselja. U posljednje vrijeme čine se pomaci na spašavanju preostalih tragova, pa ovaj rad treba sagledati kao vrlo sažeti popis antičke arheološke baštine, informativan čitateljstvu i budućim istraživačima. Popis vrela i literature je veoma opsežan, pa je ovom prigodom izostavljen.

Sušak - Strossmayerova ulica

Tijekom pripremnih radova zbog izgradnje Hrvatskog doma na Sušaku, porušeni su stari objekti "Kortila" i drevna crkva Sv. Lovre. Godine 1934. na trasi današnje Strossmayerove ulice otkriven je dio antičko-kasnoantičke nekropole, čime je potvrđen istočni cestovni prilaz antičkoj Tarsatici. Uz tragove grobljanske arhitekture, odnosno kaseta u kojima su bile pohranjene urne, ističu se kasnoantički ukopi u amforama. Nažalost, prigodom rušenja crkve Sv. Lovre nije obavljeno arheološko istraživanje, pa su nepovratno izgubljeni mogući dokazi o ranokršćanskom ishodištu ovog svetišta, podignutog uz stariju nekropolu.

Sveti Križ - Gornja Vežica

Istaknuti brijeg koji dominira istočnim dijelom grada Rijeke bio je zaposjednut već tijekom razvijenog brončanog doba, o čemu svjedoče površinski nalazi ulomaka keramike, kao i tragovi suhozidnog bedema. Na jugozapadnim terasastim padinama gradine uočavaju se relativno brojni ulomci amfora, koje tipološki pripadaju razdoblju drugog, odnosno prvog stoljeća prije Krista. Čini se da je ova nevelika, ali strateški vrlo značajna gradinska utvrda, bila intezivnije korištena u razdoblju prve etape romanizacije našeg priobalja, a napuštena je tijekom ranog principata.

Sušačka draga - Brig

Na području Sušačke drage, uz trasu rimske i srednjovjekovne zaobalne prometnice, u naselju Brig, slučajno je pronađena brončana kasnoantička lukovičasta fibula, (fibulu je muzeju darovao Jankač Stanko, Brig 85, 1953. godine).

Sušačka draga - crkva Sv. Jakova Apostola

U Sušačkoj dragi, uz trasu antičke i srednjovjekovne prometnice, nalazi se barokizirana srednjovjekovna crkva Sv. Jakova Apostola. U sjevernom bočnom zidu nalazi se uzidan ulomak pilastra s urezanim prikazom križa, rano-kršćanskih odlika.

Kostrena - Solin

Solinski brijeg uzdiže se povrh uvale Martinšćica, odnosno nasuprot brijega Svetog Križa. Na njegovom vrhu nalazi se prostrano prapovijesno naselje, s arheološkim tragovima iz razdoblja mlađeg neolitika, eneolitika i razvijenog brončanog doba. Jugozapadni obronci s tragovima terasa i suhozidnih objekata omeđeni su polukružnim rasutim bedemom. Među kamenjem odbačenim na prapovijesni bedem nailazi se na ulomke vapnenog morta, kao i mnoštvo kamena s tragovima morta. Na zaravni uz nutarnje lice bedema naslućuju se ruševine više pravokutnih suhozidnih objekata, nastalih u kasnijem srednjovjekovnom razdoblju. Pučka predaja zabilježena kod starijih kroničara bilježi legendu o grčkom gradu i grčkom kloštru, kome bi trebala pripadati porušena crkva Sv. Martina koja je dala ime uvali u podnožju. Vjerojatno je u nemirnim stoljećima sutona antike stara gradinska fortifikacija dijelom obnovljena i pretvorena u refugijalni kastel.

Kostrena - Sv. Lucija

Srednjovjekovna, višekratno pregrađena crkva Sv. Lucije nalazi se uz trasu antičke i srednjovjekovne vicinalne prometnice, koja je ovaj dio priobalja povezivala s Bakrom. Prilikom različitih građevinskih radova uokolo crkve uočen je rasuti pokretni arheološki materijal, posebice brojni ulomci tegula

i amfora. Po okolnim suhozidinama i danas se vide ulomci antičkog morta i keramike. Lokalizirano je u posljednje vrijeme gotovo potpuno devastirano.

Kostrena - uvala Žurkovo

Uz uvalu Žurkovo, povrhu koje se nalaze ruševine antičko-kasnoantičkog kompleksa Šodići, uočeni su rasuti ulomci različitih tipova amfora iz razdoblja 1. do 4. stoljeća.

Kostrena - Šodići

Na rubu naselja Šodići, u blizini glavne prometnice, unutar vrtova i kuća nalaze se ostatci jednog većeg stambeno-gospodarskog zdanja. Dio kompleksa iskopan je 1934. godine, ali je u međuvremenu znatno devastiran. Riječ je o terasasto postavljenim pravokutnim prostorijama, omeđenim zidovima očuvanim do dva metra visine, danas dijelom prekrivenim otpadom i divljom gradnjom. Po okolnim gomilama nailazi se na brojne ulomke antičke keramike, podnih i krovnih opeka, amfora, ali i ulomaka morta i opeka koji su pripadali dijelovima hipokausta. Nađen je i novac cara Konstantina. Ovaj vrijedni lokalitet treba hitno zaštititi i istražiti, a vjerojatno je riječ o ruralnom gospodarstvu koje je tijekom kasne antike dobilo funkciju nadzorne postaje smještene uz trasu vicinalne antičke prometnice između Tarsatike i Volcere (Bakra).

Kostrena - Sv. Barbara

Na području naselja Urinj, južnije od crkve Sv. Barbare, slučajno je pronađena brončana pojasna kasnoantička kopčica. Predmet je muzeju darovala Zora Stipanović iz Urinja 1945. godine.

Kostrena - Sršćica - Suhimiri

Na kostrenskoj strani ulaza u Bakarski zaljev, u podnožju naselja Urinj i Sveta Barbara, prema kazivanjima starih kroničara postojalo je veće antičko naselje. Prigodom obrade tla, mještani su nalazili ulomke antičkih opeka, posuda i kamene žare, a među suhozidinama bili su vidljivi tragovi zidina, koje su po predaji izgradili "Grci". Čitav kompleks, zvan Suhimiri, uništen je bez ikakva prethodna istraživanja izgradnom Inine rafinerije. Stoga nije poznat ni točan položaj navodne crkvice Sv. Križa. Prigodom hidroarheološkog rekognosciranja pronađeni su primjerci krhotina amfora iz antičkog i kasnoantičko-ranobizantskog razdoblja u podmorju ispred uvala Mala i Velika Sršćica.

Praputnjak

Između naselja Praputnjak i vrha Gradina (228 m NV) uz rub udoline prema mjesnoj predaji prolazi "rimski put", između lokaliteta Trnovica, prijeko Tadejskog, južnim rubom Dolca na predjel Manduk, te dalje prema

Hreljinu. Riječ je o vicinalnom putu, obzirom da se trasa glavne rimske prometnice između Bakra i Bakarca pruža uz morsku obalu.

Bakar

Tijekom druge polovice 19. stoljeća u više navrata u Bakru su otkrivani arheološki nalazi antičkog razdoblja, pa su bila poduzeta i opsežnija arheološka istraživanja. Unutar terasastih vrtova između Stare ceste, ulice Voj i istočnih obronaka gradske jezgre otkriven je dio nekropole s urnama. Brojni nalazi grobnih priloga, poput keramičkog posuđa, uljanica, staklenih posuda, dijelova nošnje ili nakita te numizmatički nalazi (predmeti se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu) svjedoče o visokoj civilizacijskoj razini stanovništva *Volcere* u razdoblju između 1. i 3. stoljeća. Na širem području grada na više lokaliteta prigodom različitih gradnji otkrivani su grobovi i iz kasnijih stoljeća sutona antike, odnosno ranobizantskog razdoblja. Bakar je staro prapovijesno naselje, formirano tijekom ranog brončanog doba (prema rezultatima najnovijih istraživanja na području Kaštela), s procvatom tijekom liburnske dominacije, da bi se težište života tijekom ranog principata spustilo uz obalu zaljeva. Tijekom kasne antike naselje se iznova preseljava na brežuljak, unutar areala gradine, gdje se u srednjem vijeku formira bedemima omeđeni Gornji grad.

Bakarski zaljev - uvale Črno i Sansovo

U posjedu Zrinka Mičetića iz Praputnjaka nalazi se nekoliko cjelovitih i fragmentiranih amfora izronjenih na području istočnog dijela Bakarskog zaljeva, na području uvale Črno, te u podnožju Sansova (kupališta nedaleko Bakarca). Amfore pripadaju različitim tipovima, a datiraju od prvog do četvrtog stoljeća nakon Krista, te nam ukazuju na intezitet prometa rimskih lađa unutar zaljeva.

Bakarac

Nedaleko središta Bakarca, u podnožju brežuljka na kome stoje ruševine prapovijesne, kasnoantičke i srednjovjekovne utvrde Gradac, otkrivena su u 19. stoljeću tri miljokaza. Iskopani su bili u vrtu kuće obitelji Crnarić (porušene, danas je ovdje motel). Bakarac se nalazi na trasi rimske državne ceste, u pravcu vinodolske kotline. Vjerojatno je u podnožju Gradaca bio cestovni odvojak, odnosno ishodište druge rimske prometnice koja je išla u pravcu Crikvenice priobalnom padinom. Područje oko Bakarca treba reambulirati, obzirom na dijelom prepoznatljiv tijek glavne rimske (potom srednjovjekovne) prometnice prema Vinodolu, koju omeđuju uz Gradac i Hreljin vrhovi Gomicica i Medomišalj.

Hreljin - Pavlinovica

Na terasastim ledinama povrh Hreljina, podno ceste za Zlobin i Fužine, prigodom obrade tla otkrivane su žare, kao i drugi antički predmeti. Obilaskom

ovog, danas zapuštenog područja uočeni su u suhozidima skromni ulomci antičkih opeka, a na tlu i usitnjeni ulomci posuda. Riječ je o manjoj ranocar-skoj nekropoli smještenoj uz trasu još pobliže neubicirane antičke prometnice koja je povezivala Bakar (Volceru) prijeko Plasa (nalazi antičkog porijekla) i starih Delnica, odnosno Lučica (numizmatički nalazi - ostava) s gornjim dije-lom kupske kotline.

Križišće - pećina Škrbina

Unutar manje prapovijesne gradine na vrhu Škabac između Križišća i Šmrike, nalazi se pećina Škrbina. Pećina se sastoji od dvije prostorije, relativ-no povoljnih uvjeta za boravak ljudi. Neposredno ispod površine tla nalaze se brojni ulomci kasnoantičke, odnosno ranobizantske keramike. U donjoj prostoriji ispunjenoj prapovijesnim taložinama također se u površinskom sloju uočavaju ulomci kasnoantičke keramike. Pećina je smještena unutar perimetra prapovijesne utvrde s izvrsnim pogledom na tjesnac prema otoku Krku.

Jadranovo - poluotok Havišće

Na isturenom dijelu poluotoka Havišće, u središtu naselja Jadranovo (ne-kad Sveti Jakov-Šiljevica), a u podnožju gradine na brežuljku Čelo, nalazi se veća antičko-kasnoantička arheološka zona, smještena uz uvale Lokvišća i Trstena, kao i na poluotočiću Rtac. Hidroarheološkim rekognosciranjima ustanovljeni su rastresiti nalazi ulomaka amfora iz razdoblja između 1. sto-ljeća prije Krista do ranobizantskog doba. Havišće je položeno u Burni kanal, odnosno morski tjesnac između kopna i sjevernog dijela otoka Krka, nasuprot uvale Peškera, odnosno antičkih i ranobizantskih lokaliteta u Vozu, Vošćici i na otoku Sv. Marko. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća na području naselja Kloštar uočeno je više kamenih rimskih urni, a na poluotočiću Rtac prije iz-gradnje svjetionika bila su poduzeta amaterska iskopavanja, prigodom kojih je sakupljen brojni arheološki materijal (kamene, keramičke i staklene urne, kva-litetno posuđe, nakit, numizmatički nalazi) iz razdoblja 1. do 3. stoljeća. Tije-kom 90.-tih godina 20. stoljeća uz uvalu Lokvišća istraženi su i konzervirani ostatci jednog kasnoantičkog ladanjskog kompleksa, podignutog nad trago-vima mnogo starije priobalne naseobine iz 2. odnosno 1. stoljeća prije Krista, o čemu svjedoče nalazi importirane keramike i amfora, helenističke uljanice ili nalaz numidijskog novca (vladara Micipse). Havišće je bilo tijekom poznate pomorske bitke između pompejevih i cezarovih legija 49. godine prije Krista privremenim boravištem rimskih trupa. Ova arheološka zona tek treba doživ-jeti svoju punu valorizaciju u budućim istraživanjima.

Tribalj - Humac

Krajem 19. stoljeća u kući Stipana Franića u Donjem Triblju viđen je ulomak kvalitetno klesanog i dekoriranog antičkog vijenca, odnosno nadvoja

ili zabata s neke monumentalne ranocarske građevine. Ulomak je bio izduben i služio je kao postament za brus. Predmet je u međuvremenu nestao. Nedaleko središta Triblja i crkve Sv. Marije, podignute nad starohrvatskim grobljem, u pravcu Gornjeg Triblja, na ledinama sjevernije od Humca (na kome se nalaze u šikaru obrašteni tragovi prapovijesne gradine) uočeni su obilaskom terena skromni ulomci antičkih posuda i tegula. Položaj se nalazi u blizini još neistraženog prapovijesnog ili ranosrednjovjekovnog groblja na čestici Njivice, a u podnožju lokaliteta Kloštar.

Kačjak - uvala Stari Porat

U neposrednoj blizini plaže uz uvalu Stari Porat na sjevernoj strani poluotočica Kačjak, na siparu podno okomitog stjenovitog obronka uz tragove manjeg ranobrončanodobnog staništa u jednom pripečku uočeni su ulomci antičkih amfora, koji nam svjedoče o funkciji ove uvale kao povremenog zakloništa i u antičkom razdoblju.

Sopalj - Sv. Kuzam

Prostrana prapovijesna gradina na vrhu Sopalj između Dramlja i Triblja dominira Vinodolom. Na njenom sjevernom dijelu nalaze se ruševine male zavjetne kapele, podignute unutar ruševnih tragova veće srednjovjekovne crkvice Sv. Kuzme. Obilaskom ovog područja upravo u okolici Sv. Kuzme nailazi se na ulomke antičkih krovniha opeka, ali i kasnoantičkih amfora. Čini se da je crkvice bila podignuta unutar manje utvrde - nadzorne postaje, povrha drevne komunikacije koja je do nedavna bila vezom između priobalja i dijela Vinodola između Drivenika i Triblja. Sopalj ima više koncentrično postavljenih suhozidnih bedema, ali vanjski, polukružni zid sastoji se od kamena s tragovima morta, pa je očito ova gradina bila u kasnoj antici korištena kao povremeno refugijalno stanište.

Drivenik

U blizini kasnosrednjovjekovnog kaštela - driveničke Gradine, na vršnom zaravanku, ali i po obronku istočnije od utvrde, uočeni su skromni ulomci antičke keramike i opeka. Na ovom izuzetno povoljnom položaju u središtu vinodolske kotline do sada su otkriveni arheološki tragovi iz prapovijesnog i ranosrednjovjekovnog razdoblja, pa spomenuti sporadični tragovi antičkog porijekla samo potvrđuju kontinuitet naseljavanja Drivenika.

Bašunje

U blizini sela Bašunje, u gornjem dijelu vinodolske kotline, nedaleko vrela vode nalazi se lokalitet Grobišće. Prema navodima starijih kazivača ovdje su kod kopanja vinograda otkrivene keramičke žare s pepelom. Obilaskom terena ustanovljena je devastacija lokaliteta, posebice zbog iskopa pijeska, a

prema viđenim vrlo sitnim ulomcima keramičkih lonaca, prije će biti riječ o ranosrednjovjekovnim posudama, odnosno nažalost uništenom groblju.

Belgrad

U okolici crkve Sv. Marije Sniježne u Belgradu, kao i po gromačama u pozadini napuštenih kuća u istom naselju, nailazi se na ulomke antičkih amfora i opeka. Belgrad je priljubljen uz podnožje visokih litica, okrenut moru i suncu, pa je zasigurno bio naseljen i tijekom antičkog razdoblja, vjerojatno peregrinskim stanovništvom.

Grižane - Sveti Andrija

U neposrednoj blizini raskrižja cesta između Grižana i Belgrada, na lokalitetu na kome je u srednjem vijeku stajala (danas porušena) crkvice Sv. Andrije, prigodom iskopa temelja kuća zapažen je antički arheološki stratum. On je prekriven 60 - 90 cm debelim slojem sterilne naplavljenе ilovače. U sloju debljine do 30-tak cm uočena tamna humozna zemlja ispunjena nagorjelim komadićima antičkog posuđa i opeka. U međuvremenu je lokalitet devastiran izgradnjom više kuća. Spomenuto nalazište leži u podnožju strmog brijega na kome se uzdižu ruševine srednjovjekovnog kaštela Grižane.

Godač

U zaleđu grada Crikvenice, na teško pristupačnom proplanku iznad najužeg dijela kanjonske drage rječice Dubračine, nasuprot utvrde Badanj, nalazi se neistraženi lokalitet Godač. Na spomenutom proplanku i okolnim padinama nalaze se rasuti ulomci antičkih tegula, ali i vrlo sitni komadići ranocar-skih posuda. Prema karakteru površinskih nalaza čini se da ovdje postoje tragovi manje utvrde, odnosno vojne postaje koja je nadzirala prometovanje kanjonskom dragom Dubračine između priobalja i vinodolskog zaleđa, u razdoblju prve faze rimskog zaposjedanja ovog kraja.

Badanj

Ranosrednjovjekovna utvrda Badanj leži na izdvojenom krševitom brežuljku neposredno iznad toka rječice Dubračine. Badanj (pravi naziv krije mu se u nazivu obližnjeg naselja Kostelj) je u mračnim stoljećima ranog srednjeg vijeka bio predstražom Vinodola. Prigodom čišćenja kompleksa i sondažnih arheoloških istraživanja obavljenih prije više desetljeća u središtu palasa s vodospremom su uočeni ulomci ranoantičkih krovniх opeka. To je bio povod razmišljanju o Badnju kao početno kasnoantičkoj utvrdi, odnosno jednom od vinodolskih *turresa*. Taj navod tek trebaju potvrditi buduća istraživanja, obzirom da antičke opeke često nalazimo reupotrebljene u srednjovjekovnim gradnjama. Spomenimo da u podnožju Badnja, u sklopu ruševina srednjovjekovne crkvice Sv. Duha, nalazimo rijetke ulomke antičkih opeka.

Kotor

Povrh središta Crikvenice izdiže se strmi kotorski brijeg, na kome se nalazi položaj napuštenog srednjovjekovnog naselja Kotor. O značaju ovog malog naselja svjedoči nam niz srednjovjekovnih crkava i kapela rasutih po brijegu. Korijeni Kotora sežu u daleku prošlost, o čemu svjedoče tragovi prapovijesnog naselja na najvišem dijelu brijega, na kome se ističu ruševine crkvice Sv. Jurja. Po terasastim obroncima brijega uz prapovijesne ulomke nailazi se na ulomke antičkih amfora i tegula. Kotor se nalazi povrh antičkog priobalnog naselja u zoni igrališta u središtu Crikvenice, pa su spomenute padine (donedavna su bile zasađene lozom i maslinama) bile zbog zaklonjenosti od hladne bure zasigurno kultivirane i u antičkom razdoblju. Kotor svoje ime duguje (Kodtor) rimskodobnom *Ad Turres*-u, a možda se među napuštenim gromačama na vrhu brijega krije još neistraženi trag jednog "tornja", odnosno antičko-ranobizantske izvidnice na sjajnom položaju povrh kanjona Dubračine.

Crikvenica

S područja središta suvremene Crikvenice potječu brojni pokretni arheološki nalazi, koji su prikupljeni od druge polovice 19. stoljeća, a slučajno su otkrivani uz Kotorsku ulicu, oko Kaštela i ulice Dvorska.

Pavao Ritter Vitezović svojedobno je opisao nadgrobni spomenik koji je stajao u vrtu pavlinskog samostana. Po njemu spomenik je podigla Postumia Vitalis, svome suprugu Luciju Ficiliju Proclinu, koji je obnašao visoku dužnost prokuratora, odnosno državnog ubiratelja poreza. Prema gentilnom imenu Ficilije Proclin bio je numidijskog (sjevernoafričkog) porijekla. Spomenik je u međuvremenu izgubljen.

Znamo za ime još jednog stanovnika antičke Crikvenice. Bio je to posjednik i vlasnik (ili zakupac) skladišta i keramičarske radionice Sekst Metilije Maksim. Isti je zabilježen na radioničkim žigovima radionice za izradu posuđa, amfora i opeka, koja je postojala uz ušće Dubračine u more, na mjestu današnjeg nogometnog igrališta. Ovdje su kod infrastrukturnih radova otkrivani dijelovi monumentalnog arhitektonskog kompleksa, izgrađenog tijekom 1. stoljeća. Pojedinačni nalazi predmeta i numizmatički nalaze svjedoče nam o kontinuiranom životu naselja do nemirnih stoljeća zatona antike. Na stjenovitom rtu u zoni Kaštela i crkve Sv. Marije vjerojatno je tada bila izgrađena manja utvrda, odnosno nadzorna postaja s pripadajućom rano-kršćanskom crkvom. Na suprotnoj strani morskog kanala ova nadzorna postaja bila je u vizualnoj komunikaciji s utvrdom na rtu Zidine uz uvalu Murvenica, nedaleko Šila. Pavlini su postojeću crkvicu i ruševnu utvrdu vjerojatno pregradili za potrebe svoje zajednice. Utvrda na rtu podno Kaštela (devastiranog "obnovom") i utvrda - refugij na Kotoru dijelom su sustava obrambenih postaja - tornjeva, po kojima je ovo područje u kasnoj antici zvano *Ad Turres*.

Teško možemo vjerovati da se priobalna lučica s pripadajućim skladištima i keramičarskom radionicom mogla tako nazivati. Dvojbu će možda razriješiti predstojeća arheološka istraživanja Igrališta. Napominjemo da antički pisci povezuju tok Rječine podno Trsata, vinodolsku kotlinu i ušće Dubračine jednim nazivom - *Oenevs flvmen* (rijeka Enej, s jasnim mitološkim značenjem).

Selce

U središtu suvremenog Selca, podno kuća zgusnutih uz obalu zatona, prigodom različitih gradnji otkrivani su arheološki nalazi antičkog razdoblja. Selce, čije ime iz antičkog doba nije sačuvano, bilo je urbanizirano naselje, čiji se tragovi protežu uz obalu u duljini od gotovo 400 metara. Nažalost, kao i drugdje po ovom dijelu Primorja, arheološkog nadzora ili istraživanja nije bilo, osim ograničenog zahvata u zoni dogradnje hotela Selce u 60-tim godinama 20. stoljeća. Ovdje je ustanovljen dio kvalitetno građenog rimskog priobalnog objekta iz ranocarskog razdoblja. Tijekom raznih radova još tijekom 19. stoljeća otkriveni su na više lokacija žarni grobovi, dijelovi antičke arhitekture s podnim, crno-bijelim mozaicima, te razni pokretni nalazi poput posuda od keramike, bronce, stakla, kao i brončani te zlatni novac. Na predjelu Kloštar nalazili su se ruševni ostatci nepoznatog kasnoantičkog ili ranokršćanskog zdanja, koje je nestalo u vihoru urbanizacije, a dio kamena je uzidan u zgradu toča za preradu maslina.

Barci - Katlovo

U zaleđu Drenina, blizu starog puta koji povezuje Zoričice i Barce, u podnožju naselja Šarari nalazi se danas zapušten predjel Katlovo. Ondje je u ogradnom zidu slučajno pronađen željezni bodež, danas u posjedu Drage Crnića. Bodežu nedostaje veći dio ručke, odnosno trna za nasad ručke, a po obliku i kvaliteti izrade može se pripisati dijelu vojničke opreme rimskih vojnika.

Gradina - Sv. Juraj

Na dominantnom brijegu između Selca i Bribira ističe se srednjovjekovna crkva Sv. Jurja, podignuta na vršnom proplanku prostrane, dobro očuvane prapovijesne gradine. Prigodom posljednje obnove crkve ustanovljeno je da bočni zidovi pripadaju ostatku manjeg pravokutnog tornja, odnosno kasnoantičkoj kuli, koju su doseljeni Hrvati u ranom srednjem vijeku dogradnjom moćnih polupilona obnovili i pretvorili u crkvicu, u kasnijim stoljećima više-kratno obnavljanu. Skromni nalazi tegula ostatci su prvobitnog pokrova. Ju-goistočni potez vanjskog obodnog bedema gradine bio je tijekom kasne antike, odnosno ranobizantskog doba obnovljen i ojačan, na način da je vanjsko suhozidno lice prapovijesnog bedema presloženo i iznova sazidano uz uporabu vapnenog morta. Vanjsko lice bedema tada dobiva u tlocrtu zanimljiv obris u obliku izlomljene ili cik-cak linije. S Gradine Svetog Jurja pruža

se izvanredan pogled na južni dio vinodolske kotline sa središtem u Bribiru, kao i na čitav morski kanal uz sjeveroistočnu obalu otoka Krka, odnosno sve ranobizantske utvrde od Svetog Marka, rta Zidine kod Šila, tornja na brijegu iznad uvale Javna kod Vrbnika, zidina na poluotoku Glavina te Korintije povrh Male luke.

Uvala Jesenova

Nešto južnije od Selca, u pravcu Novog Vinodolskog, nalazi se uvala Jesenova, poznata kao povremeno alternativno zaklonište i pristanište luci Selce. Ova uvala leži u podnožju gradine Svetog Jurja. U bribirskoj muzejskoj zbirci čuva se jedan primjerak ranoantičke amfore izronjen iz uvale, a prema kazivanjima u podmorju ima više krhotina što svjedoče o korištenju uvale iz antičkog i srednjovjekovnog doba.

Podskoči - Sv. Martin

Na ledini sjevernije od položaja srednjovjekovne crkvice Sv. Martina iznad sela Podskoči nailazi se na sitne ulomke antičke keramike. U neposrednoj blizini crkve slučajno su otkriveni grobovi, vjerojatno iz kasnosrednjovjekovnog razdoblja. U gromači uokolo crkve vidi se mnoštvo obrađenog kamena s tragovima morta, koji je izvađen iz nekog još neutvrđenog objekta iz antičkog ili ranosrednjovjekovnog razdoblja, koji je postojao na mjestu postojeće kapele.

Bribir

Bribir je povijesno središte dijela vinodolske kotline. Srednjovjekovna urbana jezgra prekriva tragove prapovijesnog gradinskog naselja. U vrtovima unutar naselja opažaju se skromni ulomci antičkih opeka i kasnoantičke keramike. Sjevernije od središta mjesta, na položaju Gradac, navodno su otkrivene žare, no danas je to područje posve urbanizirano. Na predjelu Štale, u podnožju Bribira, prigodom gradnje zadružnog doma nakon 2. svjetskog rata uništeno je starohrvatsko groblje. Položaj ove nekropole sugerira nam pravac antičke i srednjovjekovne komunikacije koja je tekla uz Bribir u pravcu Pavlomira. Naziv mjesta odaje njegovo peregrinsko porijeklo (Bribir - Varvaria, čitaj Barbaria, u dvojakom mogućem značenju antičkog naziva za lokalnu, autohtonu zajednicu, ili odliku krajolika - bradat, odnosno obrašten prostor.

Humac - Pavlomir

U podnožju naselja Sveti Vid, jugoistočno od Bribira, uz rub plodnog polja nalazi se obrašten brežuljak Humac, a spominje se i naziv Grobnik. Na malom krševitom vrhu ispod trave i šikare naslućuju se temelji neke manje utvrde. Na obodnim obroncima i po okolnim gromačama vide se brojni ulomci antičkih opeka, antičkih i kasnoantičkih amfora, grumenje morta i komadići posuda. U neposrednoj blizini brežuljka uočen je nekoliko metara dug trag

kolovoza, popločanog nepravilnim kamenom izlizane površine. Kolnik je prekriven debelim slojem naplavljene zemlje i kamenja. Stotinjak metara južnije, u podnožju brežuljka s nedavno uništenim tragovima crkvice Sv. Mihovila, donedavna je bio vidljiv tridesetak metara dug trag kamenom opločene trase iste antičke prometnice. Trasa je nedavno kod uređenja ugostiteljskog objekta uz pavlomirske vinograde zatrpana.

Sv. Marko - Novljansko polje

U zaleđu grada Novog Vinodolskog, u plodnom polju ističe se crkvice Sv. Marka. Na livadama i po okolnim gromačama vide se ulomci antičkih opeka i amfora.

Sv. Kuzma - vrelo Ivanj

U podnožju stjenovite glavice s dominantnim položajem srednjovjekovne crkvice Sv. Kuzme nalazi se vrelo Ivanj. U šumi uokolo vrela rasuti su ulomci antičkih amfora tegula.

Sv. Martin

U zaleđu Novog Vinodolskog, u šumovitom dijelu povrh malog, povremeno plavnog polja nalaze se ruševine srednjovjekovne crkvice Sv. Martina. Crkvice je podignuta na dva do tri metra visokom kamenom humku, koji se sastoji od mnoštvo poluobrađenog kamena, pomiješanog s tragovima morta, ali i ulomcima antičkih tegula i amfora. Bez istraživanja nije moguće ustanoviti stvaran karakter ovog lokaliteta, odnosno potvrditi mogućnost da je crkvice romaničkog tipa bila podignuta nad ostatcima starijeg sakralnog ili profanog zdanja.

Novi Vinodolski - Lopar

Na otočiću Čaplen nasuprot kasnoantičke utvrde Lopar, u 19. stoljeću je slučajno prigodom sadnje drva otkriven fragmentirani mramorni spomenik s natpisom kojeg je postavio Flavije Rufin Sarmencije, namjesnik provincije Dalmacije, u čast Helene, majke cara Konstantina, koji je ovu visoku državnu funkciju obnašao u vremenu vladavine careva Konstansa i Konstancija II., između 337. i 350. godine.

Povile

Iz podmorja ispred uvale uz koju se pruža naselje Povile pronađen je arheološkim istraživanjima veći broj cjelovitih ili fragmentiranih amfora. Najveći dio primjeraka pripada kasnoantičkom razdoblju, odnosno sjevernoafričkog su porijekla. U neposrednoj blizini mora, na mjestu autokampa, po gromačama i tlu se vide brojni ulomci antičkih opeka i keramike. Povile su bile lučicom srednjovjekovnih Ledenica, no spomenuti nalazi ukazuju na kasnoantičko ishodište još posve neistraženog ledeničkog grada.

Uvala Kozica

Na blagom obronku između ceste i obale mora, unutar kampa Kozica, između Klenovice i Senja, nalaze se devastirani tragovi antičke i kasnoantičke arhitekture, te ulomci opeka i kasnoantičko-ranobizantske keramike. Lokalizacija u Kozici višekratno je devastiran i neistražen, on se nalazi nasuprot ulaza u Malu luku na krčkoj obali, odnosno nasuprot velikog kasnoantičkog naselja i utvrde Korintija na Bosaru.

Sažetak

Autor donosi vrlo sažeti popis antičke arheološke baštine s područja Hrvatskog primorja, odnosno u zoni od ušća Rječine do grada Senja. Ovo je jedna od najmanje arheološki istraženih regija u Hrvatskoj. Prvi počeci organiziranog muzejskog rada i istraživanja poduzimaju se u trideset godinama 20. stoljeća, ali su kroz dugi period povezani s ograničenim mogućnostima djelatnika Gradskog muzeja na Sušaku, odnosno, nakon II. svjetskog rata, Muzeja Hrvatskog primorja. Poznati antički lokaliteti u Bakru, Jadranovu, Crikvenici, Selcu ili Novom Vinodolskom nisu kontinuirano istraživani, tako da njihovo antičko graditeljsko nasljeđe nije ni prezentirano unutar tih suvremenih naselja.

Ključne riječi

Antička topografija, Hrvatsko primorje, arheološka istraživanja

Summary **Ranko Starac** *Ancient Topography of the Croatian Coastal Region*

The author gives a concise list of ancient archaeological heritage from the Croatian Coastal Region, that is, the area from the mouth of the river Rječina to the city of Senj. This is the least researched area in Croatia. The first organised museum work and research were done in the thirties of the twentieth century but they were connected to a long period of limited opportunities of the staff of the City of Sušak Museum or after World War 2, the Croatian Coastal Museum. Well-known ancient localities in Bakar, Jadranovo, Crikvenica, Selce or Novi Vinodolski haven't been continuously researched so their ancient building heritage hasn't been presented within these settlements.

Keywords

Ancient topography, Croatian Coastal Region, archaeological research.

Autor

Ranko Starac, Bakar, dipl. arheolog, kustos Arheološkog odjela Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka.